

**TURKISTON MILLIY TEATRIDA MAHMUDXO‘JA BEHBUDIYNING
MA’NAVIY HAYOTIDA TUTGAN O‘RNI**

Ziyodov Husniddin Isomiddin o‘g‘li

*Ma’naviyat asoslari (Ijtimoiy- gumanitar
fanlarni o‘qitish metodikasi) 1-kurs magistr*

Gmail: husniddinziyodov2@gmail.com

Tel: +998900331088

Annotatsiya: Ushbu maqola Mahmudxo‘ja Behbudiyning Turkiston milliy teatrining shakllanishi va rivojlanishidagi o‘rni, uning ijodiy faoliyati hamda ma’rifiy ishlari orqali jamiyatda o‘zgarishlarni amalga oshirishga bo‘lgan intilishlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Behbudiyning sahna asarlari va u ilgari surgan g‘oyalar milliy ong va ma’naviyatni yuksaltirishda qanday ahamiyat kasb etgani yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Mahmudxo‘ja Behbudi, Turkiston milliy teatri, jadidchilik, milliy ong, sahna asarlari, ma’rifatchilik, milliy madaniyat.

XX asrning boshlarida Turkiston mintaqasida ijtimoiy va madaniy hayotda yuz bergan o‘zgarishlar yangi davrni boshlab berdi. Jadidchilik harakati ushbu o‘zgarishlarning markazida bo‘lib, ularning asosiy maqsadi xalqni savodxonlikka chorlash, milliy o‘zlikni anglash va ilg‘or ma’rifat orqali jamiyatni yangilash edi. Bu jarayonda teatr san’ati ham muhim rol o‘ynadi. Aynan shu davrda milliy teatr shakllanishiga rahnamolik qilgan yirik jadid arboblardan biri Mahmudxo‘ja Behbudi edi.

Behbudiyning ilmiy, ijodiy va ma’rifiy faoliyati millatning madaniy yuksalishiga beqiyos hissa qo‘shgan. U teatrni xalqning ma’naviy tarbiyasi va ijtimoiy masalalarni yechish vositasi sifatida ko‘rdi. Behbudiyning “Padarkush” kabi asarlari, bir tomondan, jamiyatdagi muammolarni ochib bergan bo‘lsa, boshqa tomondan, milliy o‘zlikni anglash va ma’naviy qadriyatlarni rivojlantirishga qaratilgan edi. Shu tariqa, Behbudiyning milliy teatr hayotida tutgan o‘rni faqat sahna asarlari yaratish bilan cheklanib qolmay, balki butun bir avlodning madaniy dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qilgan. Bu maqolada Behbudiyning milliy teatr rivojiga qo‘shgan hissasi va uning asarlarining ma’naviy ahamiyati tahlil qilinadi.[1]

Mahmudxo‘ja Behbudi Turkiston milliy teatrining shakllanishi va rivojlanishida hal qiluvchi rol o‘ynagan shaxslardan biri sifatida tarixda muhim o‘rinni egallaydi. Uning ijodiy va ma’rifiy faoliyati milliy madaniyat va teatr san’atini yangi bosqichga olib chiqdi. Behbudiyning "Padarkush" kabi asarlari o‘z davrining ijtimoiy muammolarini yoritgan va millatni jaholatdan qutqarishga undagan asarlardan edi. Ushbu sahna asari teatr hayotida yangi yo‘nalishni boshlab berdi: bu yo‘nalish nafaqat

ko'ngilochar maqsadni, balki xalqni ma'rifiy va ma'naviy jihatdan tarbiyalashni ham o'z ichiga olgan edi.

Behbudiyning teatr san'atiga bo'lgan munosabati uning jadidchilik g'oyalari bilan uzviy bog'liq edi. U teatrni xalqni ogohlantirish va milliy ongini uyg'otish uchun samarali vosita deb bildi. Behbudiyning dramaturg sifatida yaratgan asarlari, xususan, "Padarkush", "O'rtoq yoki xayrli ish" kabi pyesalarida o'z davrining dolzarb masalalari, jumladan, jaholat, ayollarning huquqsizligi va ma'rifatga bo'lgan e'tiborsizlik kabi muammolar ko'tarilgan. Ushbu mavzular teatr orqali keng ommaga taqdim etilgan, bu esa Behbudiyning xalqni tarbiyalashdagi maqsadini amalda ro'yobga chiqargan.

Xususan, "Padarkush" tragediyasi, jamiyatda ilg'or fikrlashni rivojlantirish va xalqni o'z hayoti haqida chuqur mulohaza yuritishga undash maqsadini ko'zlagan edi. Bu asar qahramonlarning ichki kechinmalari va ijtimoiy muhitning o'zaro ziddiyatini ko'rsatish orqali tomoshabinlarni muhim hayotiy qarorlar haqida o'ylashga undagan.[2]

Behbudiyning ijodi faqatgina san'at uchun emas, balki ijtimoiy-ma'rifiy ahamiyatga ega bo'lgan. U o'z davri muammolarini ochiqchasiga sahna orqali ko'rsatish orqali xalqning diqqatini asosiy masalalarga qaratdi. Bu jihatdan uning asarlari faqat badiiy jihatdan emas, balki ma'rifiy va ijtimoiy jihatdan ham katta qiymatga ega. Jumladan, Behbudiyning asarlarida jaholat, isrofgarchilik, qiz bolalarning o'qimaganligi va milliy o'zlikni yo'qotish kabi mavzular ko'tarilgan. Bu esa uning dramaturgiyasini o'z davrining qiziqarli va dolzarb ijtimoiy voqealarini aks ettiruvchi kuchli vositaga aylantirgan.

Behbudiyning teatr tashkil qilishdagi faoliyati shuni ko'rsatadiki, u teatrni jamoatchilik fikrini shakllantirishda qudratli qurol sifatida ko'rgan. U xalq orasida sahna san'atini targ'ib qilish, yangi aktyorlarni tayyorlash va teatrni iqtisodiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha katta ishlarni amalga oshirdi. O'sha davrda milliy teatr faoliyati uchun moddiy va ma'naviy sharoitlar yetarli bo'lmasa-da, Behbudiyning tashabbuslari orqali dastlabki spektakllar muvaffaqiyatli o'tkazilgan. Bu tomoshabinlar orasida teatrga nisbatan katta qiziqish uyg'otdi.[3]

Shuningdek, Behbudiyning asarlarida milliy o'zlikni anglash masalasi ham katta o'rin tutadi. U o'z sahna asarlarida milliy madaniyat, urf-odatlar va qadriyatlarni aks ettirishga alohida e'tibor qaratgan. Masalan, uning asarlaridagi til o'zining soddaligi va aniq ifodasi bilan ajralib turadi. Bu esa uning asarlarining xalq orasida oson qabul qilinishini ta'minladi. Shuningdek, Behbudiyning teatr orqali yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarashga o'rgatishni maqsad qilgan.

Behbudiyning milliy teatrni nafaqat san'at markazi sifatida, balki o'z davrining ma'rifat maskani sifatida shakllantirdi. U teatrni shunday bir vositaga aylantirdi-ki, bu vosita xalqning barcha qatlamlariga teng ta'sir ko'rsatishga qodir edi. Behbudiyning

teatr orqali amalga oshirgan islohotlari va ilgari surgan g'oyalari zamonaviy teatr san'ati uchun ham dolzarb ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda. Shu bois, Behbudiyning teatr san'atidagi o'rni nafaqat tarixiy, balki ma'naviy jihatdan ham beqiyosdir.

Behbudiyl teatrni faqat jamiyatning ko'ngilochar qismi sifatida emas, balki insonlar ongini o'zgartirish va milliy qadriyatlarni saqlab qolish uchun bir vosita sifatida ko'rdi. Bu jihatdan uning ijodi O'rta Osiyoda madaniyat va ma'rifatni rivojlantirishda katta qadam bo'ldi. Teatr uning faoliyati davomida xalq uchun nafaqat yangilik bo'lib, balki milliy o'zlikni anglashning muhim vositasiga aylangan edi.[4]

Behbudiyl milliy teatr rivoji orqali xalqni milliy qadriyatlarni anglashga, ma'rifatga va jahon tamaddunining ilg'or yutuqlarini o'zlashtirishga chorladi. U teatrdan nafaqat mavhum tushunchalar, balki kundalik hayotdagi muammolarni ko'tarib chiqdi. Masalan, "Padarkush" asarida farzandlarning ota-onaga bo'lgan hurmatini yo'qotishi, oilaviy ziddiyatlar va jaholat tufayli sodir bo'lgan fojiaiy holatlar tasvirlangan. Ushbu sahna asari tomoshabinlarni chuqur o'ylashga, o'z hayotlariga tanqidiy qarashga majbur qildi.

Behbudiyning ijodiy faoliyati bilan birga, uning ma'rifiy ishlari ham teatrning rivojida muhim o'rin tutgan. U xalqni bilimli qilish, o'qitish va yangi avlodni tarbiyalashga katta e'tibor qaratdi. Behbudiyl teatrni bu maqsadlarga xizmat qiladigan asosiy platforma sifatida ko'rdi. Bu esa Turkiston milliy teatrining ma'rifiy xususiyatini yanada kuchaytirdi va teatrni madaniy markaz sifatida shakllanishiga sabab bo'ldi.[5]

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, Behbudiyning teatr orqali ilgari surgan maqsadlari uning jadidchilik g'oyalari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu g'oyalar xalqni bilim olishga, zamonaviy madaniyatni o'zlashtirishga va milliy o'zligini anglashga chorladi. U o'z davrida faqat yozuvchi va dramaturg emas, balki teatrni tashkil etuvchi, sahna san'atiga yangi yo'nalish bergan ma'rifatparvar rahnamo sifatida ham tarixda alohida o'rin egalladi. Bugungi kunda Behbudiyning teatr orqali ilgari surgan milliy va ma'rifiy g'oyalari dolzarbligini yo'qotmagan. Uning ijodiy va ma'rifiy merosi nafaqat Turkiston milliy teatrining tarixiy rivojida, balki zamonaviy teatr san'ati uchun ham bebaho ahamiyatga ega. Shu bois Behbudiyning faoliyati va asarlari xalqimizning madaniy yodgorligi sifatida e'zozlanishi, milliy ong va ma'naviyatni rivojlantirishda asosiy manba bo'lib xizmat qilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abduholiqzoda, H. "Mahmudxo'ja Behbudiyl: hayoti va ijodi". – Toshkent: Fan nashriyoti, 1997.
2. Behbudiyl, M. "Tanlangan asarlar". – Toshkent: Akademnashr, 2015.
3. Shukurov, X. "Turkiston jadidlari tarixi". – Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2010.
4. Qayumov, R. "Jadidlar va teatr". – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2005.

-
5. Karimov, A. "Turkiston madaniyati va jadidlar". – Toshkent: Meros nashriyoti, 2012.

